

ker so ravno določbe upravnih oblastev I. stopnje v pripravljalnem postopanju mnogokrat naravnost odločilnega pomena za izid volitev (n. pr. razveljavljenje ene kandidatne liste).

To bi bile v glavnem one pomanjkljivosti in nejasnosti zakona o obč. volitvah, ki so se pokazale pri njegovi uporabi. Želeti bi bilo, da bi jih odpravili izdelovalci novega zakona o občinah, ki bo vseboval najbrže tudi predpise o volitvah v občinska zastopstva. Volilni predpisi so zakon, ki ga študira in uporablja ne samo pravnik, temveč tudi priprost človek in nejurist, zato pa mora biti kolikor moči jasen in priprost.

Vpliv sodišča na pravdno gradivo, podano po strankah.

Dr. Edvard Pajnič.

Z izjemami mora veljati v civilni pravdi načelo, da naj stranki obvladata ne le sporni predmet ter pravdo kot celoto, temveč tudi pravdno vsebino v podrobnostih. S tem je že deloma označen razloček med civilno in kazensko pravdo, kjer se stranki ne moreta odpovedati zahtevkom javnopravnega značaja, še manj pa poljubno vplivati na pravdno vsebino v podrobnostih. V civilni pravdi se smeta stranki odreči pravicam, ki so predmet spora, zato naj imata tudi polno prostost, ali naj storita ta ali oni pravdni korak. Odreči se torej ali podvreči brezpogojno se ni le moči glavnemu materialnopravnemu zahtevku, temveč tudi posameznim procesualnim pravicam. Seveda je vse to dopustno le, kolikor prihaja v poštev zasebnopravno razmerje, ne pa tudi glede javnopravnega razmerja. (Primeri skupne dispozicije: dogovor o pristojnosti, odpoved zaprisegi ali zaslišanju priče, poravnava, prememba tožbenega zahtevka, počivanje postopanja itd. —; ne pa tudi podaljšanje prisilnih rokov, preložitve narokov itd.)

Po čistem razpravnem načelu naj bi torej v gorenjih smereh stranki s sodnikom razpravljali, ne pa sodnik ž njima kot

nekakim dokaznim sredstvom s hvalevredno, a v civilni pravdi brezuspešno in neumestno voljo, do dožene objektivno resnico. Tako naj bi bil po čisti izvedbi tega razpravnega načela sodnik le pasiven opazovalec besednega boja med strankama, vršečega se pred njegovimi očmi, po čistem preiskovalnem načelu pa naj bi smel sodnik strankam kot objektom svojega uradovanja prebrskati takorekoč vso notranjost. V prejšnjem civilnopravdnem in kazenskopravdnem postopanju so v istini tudi pretiravali obe načeli. Uveljavljajo se pa ta načela včasih še sedaj na napačnem mestu.

Vsikdar so na razvoju civilne pravde sodelovali sodišče in stranki. V tej meri, kakor je prevladal vpliv na pravdni razvoj z ene ali z druge strani — na strani sodišča ali pri strankah — smo govorili o pretežno razpravnem ali o pretežno preiskovalnem (bolje oficialnem) načelu. V našem modernem civilnem pravdnem redu ne gre za izključna železna pravila, temveč za praktične smernice, po katerih se naj ureja potek in konec civilne pravde. Seveda ni dvoma o tem, da vendarle prevladuje tudi po našem veljavnem civilnopravdnem redu razpravno načelo. To pa po pravici. Saj tu gre večinoma v nasprotju s kazensko pravdo za imovinske pravde, kjer so na obstoju in uresničenju prava interesirani v prvi vrsti zasebniki, ki nastopajo v civilni pravdi kot stranke. Kajpada imamo tudi tukaj izjeme in opozarjam le na one pravde, ki so jim predmet rodbinska pravna razmerja (n. pr. zakon), kjer niso prizadete le neposredno udeležene osebe, temveč se zanima za izid tudi širša javnost. V takih pravnih seveda nadkriljuje prosto razpolaganje strank oficioznost.

Kako daleč gre torej prostost, da razpolagajo stranke s pravnim gradivom? V mislih imam celotno dejstveno gradivo, kakršno nastane po razpravljanju in nato po izvedbi dokazov. Pred dokaznim postopanjem in deloma še po njem razpolagajo stranke z dejstvi. Prosto jim je, da povedo dejstva ali dokazila za ta dejstva ali jih pa zamolče; — naravnost siliti jih ni moči, da bi več navajale, kakor se jim zdi potrebno. Važno se zdi že tukaj poudariti, da utegne stranka priznati tudi na sebi neresnično okolnost kot resnično (formalno priznanje!).

Razpravno načelo temelji teoretično na dveh pogojih, kojih prvi je ta, da bodi vsak inkvizitorični vpliv sodišča na navedbe strank kot takih izključen. Dalje se naj medsebojno razpravljanje vrši časovno prej in ločeno od onega dela razprave, ki je namenjen dokazovanju (kamor spada seveda tudi zaslišanje strank odrejeno v dokaz).

A že s tem, da odreja civilnopravdni red v določenih primerih prisilno pravdo zastopstvo po odvetnikih, se stavijo povsem svobodnemu medsebojnemu razpravljanju strank nekeke meje, še bolj pa utesnuje neomejeno prostost strank v razpravljanju v zakonu urejeno sodno pravdo vodstvo.

V nastopnem je upoštevan najprej prvostopni razpravni štadij civilne pravde, koje potek je moči razdeliti v več razdobij (uvodno postopanje, razpravni štadij, dokazovanje, sklepanje s sodbo). Obično govorimo tukaj o formalnem z ene strani, z druge pa o materialnem pravdnem vodstvu. Formalno vodstvo urejuje pravdo postopanje na zunaj, kolikor to velevajo javnopravne določbe civilnopravnega reda, kjer torej volja strank ne sme prav nič učinkovati (n. pr. pravočasnost posameznih pravdnih korakov in njih rednost.) Materijalno pravdo vodstvo pa je v prvi vrsti zbiranje in urejevanje potrebnega gradiva za končno sodbo in vsega, kar je s to v zvezi.

Predvsem zanima vprašanje, kako nastane po delovanju strank in pod vplivom sodišča stvarno gradivo potrebno za končno odločbo. Sodišče mora imeti za sodbo, ki ni drugega nego odgovor na zahtevek, stavljen po tožitelju v tožbi, potrebno trdno stvarno podlago, ustrežajočo položaju ob trenutku izreka sodbe (§ 406 c. pr. r.). Potrebno je po c. pr. r., nabirati dejansko gradivo kot podlago tožbenemu zahtevku in kot podlago za pobijanje tega zahtevka po strankah in morda po dokazih glede spornih dejstev. Dejstva imenujemo trditve o konkretnih dogodkih ali okolnostih zunanjega sveta, pa tudi duševnega življenja, tikajočih se pravnega predmeta. Seveda ta dejstva nimajo splošne veljave, pač pa pomen za odločitev poedinega pravnega primera. Sodba nastane po logičnem sklepu s subsumiranjem ugotovljenih dejstev pod pravila veljavnega materialnega prava.

Pri tem je ločiti tekom pravde dvoje vrst dejstev. Predvsem ona, ki so naprej trdno ugotovljena in večinoma niso sporna ali ki sta jih stranki (često sebi v škodo, nasprotniku v korist) priznali. So to, kolikor so pač odločilna, za sodišče nespremenljiva dejstva kot podlaga končni rešitvi. Na drugi strani so trditve strank, ki so sporne. Naloga sodišča je, da po morda izvršenem dokazovanju ugotovi izmed teh spornih dejstev pa svojem prepričanju ona, ki so za pravno presojo odločilna poleg že zgoraj navedenega itak potrjenega stvarnega gradiva. Take stvarne presoje mora ločiti sodišče, še preden prične preresetovati pravni material, ki prihaja tu v poštev. S tem pravnim materialom razpolaga pa pač le sodišče: »iura novit curia«; strankama nič ne škoduje, če se pravnih izvajanj tekom razprave na prvi stopnji povsem vzdržujeta. (O izjemah tu ni govoriti.)

Razmotriti je najprej, kako se zbira dejansko pravdno gradivo v pravdi na prvi stopnji v času do dopustitve in izvedbe dokazov ali točneje rečeno do sklepa razprave (§ 179 c. pr. r.) izvemši dokazovanje samo. Kakšne so naloge strank v tem razdobju pravde? Stranki naj od oklica stvari dalje pa do konca razprave stavita potrebne predloge, navajata dejanske okolnosti, s katerimi hočeta utemeljiti svoje ali pa izpodbijati predloge nasprotnikove in pa dokazila za te navedbe. Vse to, predvsem dejanske okolnosti in dokazila — naj vsaka stranka navaja v tem razdobju pravde po resnici, popolno in določno, kolikor je to v posameznem primeru potrebno; izjavi se naj razločno tudi o dejanskih povedbah nasprotnikovih, o ponujenih dokazih in posledikah dokazovanja. Tako veli § 178 c. pr. r. in že ta določba daje sodniku dovolj migljajev, kako naj vodi in na kaj naj opozarja stranki do sklepa razprave.

Zakon navidezno zapoveduje, naj se stranki držita resnice v svojih izvajanjih. Praksa omalovažuje to zapoved, češ da je to bolj dober svet, nego zapoved, koje kršitev bi imela neposredne zle posledice. V zakonu omenjena dolžnost, držati se resnice da ima bolj etično nego pravno lice. Vsemu temu je deloma pač pritrđiti; vsekako je za sodnika po § 266 odst. I. c. pr. r. obvezno vsako (formalno) priznanje tudi očitno neresničnega dejstva. Zakon pa hoče na drugi strani vendar

zabraniti, da bi stranke s trditvami očitvidno izmišljenih okolnosti zavlačevale pravdo. Ogrski, v nekaterih krajih naše kraljevine veljavni civilnopravdni red naravnost (§ 222, odst. II.) zagroža denarno redovno kazen stranki, ki bi mala fide trdila očitvidno neresnično okolnost, ali nalašč očitvidno resnično dejstvo prerekala ter se očitvidno brez podlage sklicevala na dokaz. Dasi manj ostro in v manjšem obsegu hoče tudi naš civilnopravdni red (§§ 313, 408 — pa tudi § 48) nagajivost strank v gorenjem smislu zabraniti s primernimi sankcijami.

Določbe §§ 178, 179 c. pr. r. vsebujejo nekako tudi staro pravilo »quod non est in actis, non est in mundo«. To se pravi: le na taka dejstva se oziraj sodnik, ki sta jih stranki navajali do sklepa razprave, ne pa tudi na dejstva, ki jih je izvedel kako drugače. Čujmo v naslednjem, kako daje zakon (§§ 180, odst. II., 182, 183) sodišču ne le možnost, da se izogne zagati, nastali po opisani pomanjkljivi dejanski podlagi, temveč da po svojem vplivu na stranki naravnost ustvari, če ne že takoj zadostno dejansko podlago za končno odločitev, pa vsaj tako razjasni stvarni položaj, da mu je temelj za dopustitev potrebnih dokazov (§ 278, odst. 1 c. pr. r.). Stvar sodišča je, da se razloži stvar nadrobno, ne da bi bila razprava razširjena čez potrebno mero in posebno še, ne da bi bile navedene tudi okolnosti, ki niso s predmetom v nobeni zvezi. Še podobnejše in obširnejše nalaga ogrski civilni pravdni red iz leta 1911 v §§ 225 in nasl. sodišču, da skrbi za pojasnitev vseh netočnih in nedoločnih predlogov, dejanskih trditev in izjav, podanih po strankah.

Stvar je razložiti n a d r o b n o, to je po znakih zadevnega materialnega prava, ki se nanje, — kakor je to posneti iz dejanskih trditev tožbe, opira tožbeni zahtevek. Tožbeni spis daje sodišču potrebne smernice za pripravo ó vseh materialno pravnih vprašanjih, važnih v zadevni pravdi, kakor to naravnost naroča § 121 posl. r. (nar. avst. prav. min. 5. maja 1897 drž. zak. št. 112)) Sodnik naj tekom razprave s povpraševanjem in opozoritvami dela na to, da stranke povedo k vsem točkam materialnega prava, važnim v pravdnem primeru, dejanske okolnosti — to so dejstva, ki služijo v utemeljitev zahteve in na drugi strani v izpodboj zahteve.

Praktičen primer. Vložena je tožba iz naslova jamčevanja, zahtevk meri na razrušitev kupa, sklenjenega glede živinčeta, ki je baje radi hibe neporabno, ter na poplačilo škode, ki jo je imel kupec-tožitelj. Lahko je posneti iz take tožbe, da prihajajo v poštev določbe državljanskega prava §§ 922, 923, 926 do 928, 932, 933 o. d. z. in da je treba zanimati se za dejstva glede sklepa in izpolnitve kupne pogodbe; vprašanja, na kateri primer jamčevanja se opira tožba; glede vrste in narave napake, časa nje nastopa; glede event. ugasnitve zahtevka po § 933 o. d. z. in končno glede vpliva jamčevanja v konkretnem primeru, posebno glede višine in primernosti posameznih odškodninskih zahtevkov.

Sodnik imej pred očmi načrt za razpravljanje v tej pravdi; ve naj tudi naprej, kakšne navedbe naj kot povse neodločilne izključi, dasiravno je seveda priporočljiva previdnost. V njegovi oblasti je, da sodnik opozori stranki, če o dejstvih te ali one kategorije sploh nista navajali ničesar ali če sta bodisi nepopolno, bodisi tako razpravljali, da ni razvideti pravega bistva in vsebine zadevnih trditev. Za stranki se seveda sodnik ne izmišljuje dejstev, tudi ni moči, da jih sili k točnejšim navedbam ali k odgovorom na svoja vprašanja. Pa tako ponašanje stranke, — zanikanje ali molčanje sploh, kar naj sodnik vsikdar vtrdi v zapisniku, — utegne vplivati, kakor to poudarja § 272, odst. II. na stvarno in potem seveda posredno tudi na pravno presojo.

Vse to ravnokar navedeno pa ne velja zgolj za primer, da stranki nista zastopani po odvetnikih. Tu gredo dolžnosti sodnika po § 432 pač še mnogo dalje; v zgoraj označenih smereh ima sodišče materialno vodstvo razprave povsem v rokah tudi v primeru, da sta stranki zastopani po odvetnikih. To sledi že neposredno iz določbe § 272, odst. II. in pa iz določbe § 183 št. 1, ki daje sodišču oblast, da pozove stranko k osebemu prihodu. Slednjo določbo dopolnjuje uspešno določba § 54, po kateri sme navzočna stranka sama nasprotovati glede priznanj in drugih dejanskih izjav svojemu lastnemu zastopniku. Sicer pa tudi drugače ni moči, kakor da obdrži sodnik v vsakem primeru to materialno pravdno vodstvo razprave. Sledi to iz uvaževanja, da naj poda že ob razglašenju dokaznega sklepa

dejansko gradivo sliko one pravne konstrukcije o pravdnem primeru, kakršno si je ustvaril sodnik (prim. §§ 275—277). To konstrukcijo naj si ustvari sodnik; stranki, zastopani po odvetnikih, skušata neizogibno predočiti vsaka od svoje strani v dejanstvih pravno zgradbo, kakor je vsaki njiju ugodna. Vse razpravljanje bi utegnilo ob popolni pasivnosti sodišča dobiti prav enostransko podobo osobito tedaj, če bi bila v postopanju pred okr. sodiščem le ena zastopana po odvetniku, druga pa ne.

Praviloma naj podasta torej ne le razpravni zapisnik v svojem besedilu, temveč tudi sodba v svojih ugotovitvah predvsem ono sliko o dejanskih okoliščinah, ki jo potrebuje sodišče za svojo pravno presojo in v drugi vrsti iz razlogov umestnosti tudi o onih, ki sta jih stranki pač poudarjali, ki pa jih sodba v svojih razlogih v nasprotju s prvonavedenimi odklanja kot nevažne. Zgoditi se utegne, da dobi sodišče ali ena stranka na vprašanja, stavljena tudi ponovno glede dejstev, ki so s predmetom pravde v zvezi od druge stranke, zgolj negativen ali tudi nejasen odgovor. Umestno je, da skrbi sodišče za zapis tudi takega odgovora in ga uvažuje pri razsoji (prim. § 272, odst. II. in III.).

Ako je prvo sodišče pustilo slednje in pa gorenja pravila v nemar, se utegne zgoditi, da za končni stvarni in pravni pretes na drugi stopnji manjka ugotovljenih dejanskih premis in da je morda upravičen celo očitek pomanjkljivosti postopanja, češ da se sploh ni razpravljalo o dejstvu, važnem za odločitev. Zlasti tedaj, kadar meni prizivno sodišče, da je pravno vprašanje rešeno v kvar prizivatelju, naj prizivno sodišče s sklepom razveljavi radi manjkajočih odločilnih ugotovitev pomanjkljivo prvosodno sodbo in vrne stvar v ponovno razpravo in razsojo (§ 496 št. 3). To mora storiti prizivno sodišče tudi uradoma, če tudi prizivatelj ni uveljavljal drugega prizivnega razloga nego le pravnopomotno presojo in ne da bi bil predlagal tudi navedeno razveljavljenje sodbe. Gre tu po navadi za dejstva, ki bi jih moral navajati nasprotnik prizivatelja, v kar pa ni imel prilike, ker ga prvo sodišče ni pustilo do besede, ker je sklenilo razpravo prezgodaj, smatrajoč stvar že godno za rešitev. Ni torej prizivni nasprotnik zakrivil te pomanjkljivosti, temveč sodišče s svojim nesmotrenim vodstvom razprave.

Z vprašanjem, ali utegne revizijsko sodišče navzlic določbam §§ 504 odst. I. in 510, ne da bi bil uveljavljen poleg revizijskega razloga po § 403 št. 4 tudi oni po § 503 št. 2 razveljaviti uradoma radi zgoraj opisane pomanjkljivosti prvosodnega postopanja po § 510 sodbi spodnjih stopenj ter vrniti stvar prve mu sodišču v ponovno razpravo in presojo, se peča obširno judikat 230 (št. 1653 ur. zb., št. 7470 Gl. - U.) vrhovnega sodišča na Dunaju. Odločba prihaja do zaključka, da je moči tako postopati na revizijski stopnji, če se pokaže uveljavljeni revizijski razlog napačne pravne presoje kot upravičen, a ni moči ugoditi stavljenemu predlogu na izpremembo prizivne sodbe, ker v sodbi prizivnega (in redoma tudi prvega) sodišča niso ugotovljena za pravilno presojo potrebna dejstva, kolikor bi jih bil utegnil navajati nasprotnik one stranke, ki je vložila revizijo, — a jih ni utegnil brez svoje procesualne krivde. Sklepno izvaja ta judikat, da ni moči zahtevati od stranke, ki je vložila revizijo, da bi se sklicevala na prizivni razlog, ki bi čuval v tem primeru zgolj interese nasprotne stranke, pač pa le naloga sodišča, da se ozira na pomanjkljivost postopanja ki je ni zakrivila nasprotna stranka, temveč jo je zakrivilo le nesmotreno vodstvo razprave po razpravnem sodniku prve stopnje. Ni dvoma, da ne bi ta odločba ustrezala pravnemu čutu, vsekako opozarja na vrzel v določbah civilnega pravnega reda glede revizije. Judikat sam upravičuje svoje stališče z nekako procesualno stisko.

Po § 182 c. pr. r. mora skrbeti razpravljajoči sodnik tudi za to, da označita stranki za svoje trditve p o t r e b n a d o k a z i l a; — tudi uradno zoper voljo sme odrediti sodnik le lokalni ogled in preizkus po izvedencih, slednje pa ravno zato, da izpolni dolžnosti, ki mu jih nalaga § 182. Stranki se sklicujeta pogostoma na listine in sodne spise, ne da bi podrobneje označile njih vsebino. Sodišče poskrbi, da dobi te listine ali spise. V pretežni večini primerov se izkaže (§ 298), da o pristnosti listine, prečitane na odredbo sodišča v pojasnitev dejanskega položaja, ali nje vsebini ni spora. Odveč bi bilo v takih primerih (§ 266 c. pr. r.) dopuščati in izvesti dokaz po taki listini glede dejstev, razvidnih v njej ali iz nje.

Sodišče, kakor tudi stranki utegnejo tekom razprave enostavno prezreti ali pozabiti dejansko okolnost odločilne narave v tekočem sporu. Ta okolnost se nato nenadoma pojavi tekom izvedbe dopuščenih dokazov v izpovedbi zaslišanega svedoka. Potrebno je (§ 178), da privzame prizadeta stranka še pred sklepom razprave to okolnost med svoje trditve. Če sama tega ne stori, naj jo sodnik opozori na to novo dejstvo (to sme storiti po § 182) ter stranko pozove, da se tudi še o tem izjavi. Glede določbe §§ 178 in 179 sodišče sicer takega dejstva pri končni odločbi ne bi smelo upoštevati po pravilnem naziranju.

Izrečno opozarja § 182 c. pr. r. še na to, da naj vpliva sodišče tudi na jasnost v zahtevkih. Važno je pri tem se ozirati na rek: »excipiendo reus fit actor«. Opozoriti je posebno na materialnopravne ugovore v pravem tehničnem pomenu besede, n. p. na ugovor o obstoju protiterjatve, nadalje na vmesne predloge na ugotovitev, kar vse mora rešiti sodbeni izrek. Zato je potrebna popolna določnost gorenjih vmesnih predlogov, na katero naj vpliva sodnik. Tudi na strani tožitelja postanejo premembe, skrčenja, dopolnitve in pojasnitve tožbenega zahtevka. Nekaj primerov! V tožbah na izpolnitev dvostranskih odplatnih pogodb — recimo, da gre za kupno, menjalno ali delovno pogodbo — mora zahtevek na izpolnitev obsegati izjavo, da je tožnik pripravljen istočasno plačati ali izročiti pogojeno protidajatev. Na to premnogokrat niti ne misli nobena obeh strank, sodnik pa ne bi smel tekom razprave prezreti takega nedostatka. — Mnogokrat izjavi tožitelj nejasno, da zahteva ali se zadovolji mesto v zahtevku navedenega predmeta sprejeti odškodnino v denarju. Sodišče vplivaj na to, da se pojasni, ali gre tu za alternativni ali eventualni zahtevek ali le za takozvano alternativno pooblastilo po § 410 c. pr. r.

Hkoncu še poudarjam, da naj je po nameri zakona (glej zadnji stavek § 182) cilj tega sodnikovega delovanja, razčistiti s smotrenim razpravljanjem tako svarni položaj, da se kolikor moči utesni potreba dokazovanja. V premnogih tudi zamotanih primerih postane stvar godna za rešitev že po točnem in podrobnem razpravljanju s strankama.